

Doi: <https://doi.org/10.15407/dse2018.01.087>

УДК 64.044.2

JEL CLASSIFICATION: I38

Ю.В. ГОРЕМИКІНА

канд. екон. наук, старш. науч. співроб.

Інститут демографії та соціальних досліджень

ім. М.В. Птухи НАН України

01032, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: refer5718@gmail.com

ПАРТНЕРСТВО ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА У СОЦІАЛЬНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Сьогодні зусиль лише державного сектору недостатньо для вирішення основних проблем внутрішньо переміщених осіб (ВПО) – пошуку житла та роботи, доступу до послуг соціальної інфраструктури. Тому необхідним є спільне реагування усіх трьох суспільних секторів на цей виклик. Запропоновано створити мережу обласних центрів (відділень) соціального обслуговування ВПО, що представляє собою форму співпраці суспільних секторів. Центром (відділенням) соціального обслуговування може бути державна або недержавна організація, діяльність якої відповідає вимогам державних стандартів соціальних послуг та «Типового положення про центр соціального обслуговування внутрішньо переміщених осіб». Статті даного положення повинні бути розроблені за участю широкого кола експертів. У центрі соціального обслуговування ВПО повинно функціонувати два підрозділи: відділення (відділ) оперативної допомоги та відділення (відділ) планової допомоги. Робота відділення (відділу) оперативної допомоги спрямована на задоволення невідкладних потреб ВПО (харчування, забезпечення необхідними одягом, ліками, засобами реабілітації, організація тимчасового (до 1 місяця) проживання, влаштування до медичних закладів, надання психологічної допомоги), а робота відділення (відділу) планової допомоги передбачає пошук житла та робочого місця для ВПО, інформування про діяльність об'єктів соціальної інфраструктури та недержавних організацій. Основою для роботи відділення (відділу) планової допомоги є Національна база з питань влаштування ВПО, інформацію до якої вносять учасники усіх суспільних секторів. Вона складається з трьох розділів: «Житло», «Робота», «Інфраструктура» і містить інформацію про доступне для оренди чи придбання житло, наявні вакансії, послуги соціальної інфраструктури. Інформацію у Національній базі з питань влаштування ВПО треба постійно поповнювати і оновлювати для забезпечення оперативності реагування на їхні потреби.

Ключові слова: міжсекторне партнерство, внутрішньо переміщені особи, соціальне обслуговування, центри соціального обслуговування ВПО, національна база даних з питань влаштування ВПО.

Ю.В. Горемыкина

канд. екон. наук, старш. науч. сотр.

Институт демографии и социальных исследований

им. М.В. Птухи НАН Украины

01032, Украина, г. Киев, бул. Т. Шевченко, 60

E-mail: refer5718@gmail.com

© ГОРЕМИКІНА Ю.В., 2018

ПАРТНЁРСТВО ГОСУДАРСТВА И ОБЩЕСТВА В СОЦИАЛЬНОМ ОБСЛУЖИВАНИИ ВНУТРЕННЕ ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ

Сегодня усилий только государственного сектора недостаточно для решения основных проблем внутренне перемещенных лиц (ВПЛ) — таких как поиск жилья и работы, доступа к услугам социальной инфраструктуры. Для этого необходимо совместное реагирование всех трех общественных секторов на данный вызов. Предложено создать сеть областных центров (отделений) социального обслуживания ВПЛ, представляющую собой форму сотрудничества между общественными секторами. Центром (отделением) социального обслуживания может быть государственная или негосударственная организация, деятельность которой соответствует требованиям государственных стандартов социальных услуг и «Типового положения о центре социального обслуживания внутренне перемещенных лиц», статьи которого должны быть разработаны с участием широкого круга экспертов. В центре социального обслуживания ВПЛ может функционировать два подразделения: отделение (отдел) оперативной помощи и отделение (отдел) плановой помощи. Работа отделения (отдела) оперативной помощи направлена на удовлетворение неотложных нужд ВПЛ, а работа отделения (отдела) плановой помощи предусматривает поиск жилья и рабочего места для ВПЛ, информирование о деятельности объектов социальной инфраструктуры и неправительственных организаций. Основой для работы отделения (отдела) плановой помощи служит Национальная база по устройству ВПЛ, информацию в которую вносят участники всех общественных секторов. Она состоит из трех разделов: «Жилье», «Работа», «Инфраструктура» и содержит информацию о доступном для аренды или приобретения жилье, существующих вакансиях, услугах социальной инфраструктуры.

Ключевые слова: межсекторное партнерство, внутренне перемещенные лица, социальное обслуживание, центры социального обслуживания ВПЛ, национальная база данных по вопросам устройства ВПЛ.

Yu. V. Horemykina
PhD (Economics), Senior Researcher
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, blvd Taras Shevchenko, 60
E-mail: refer5718@gmail.com

PARTNERSHIP OF THE STATE AND SOCIETY WITHIN THE SOCIAL SERVICES FOR INTERNALLY DISPLACED PERSONS

Currently the efforts of the governmental sector are not enough to solve the main problems of internally displaced persons (IDPs), such as housing and job hunting, access to social infrastructure services, therefore, a joint response of all three sectors of society to address this challenge is needed. It is proposed to create a network of regional centers (departments) of the social services for IDPs, which is a form of cooperation between public sectors. The center (department) of the social services for IDPs could be a state or non-governmental organization the activities of which meet the requirements of the state standards of social services and the “Standard status on the Center of the Social Services for Internally Displaced Persons”. The articles of this document should be developed with the participation of a wide range of experts. Two divisions must function within the structure of the center (department) of the social services for IDPs: the department (division) for operational assistance and department (division) for planned assistance. The work of the department (division) for operational assistance is aimed at satisfying the urgent needs of IDPs (such as provision of food, necessary clothes, medicine, means of rehabilitation, the organization of temporary (up to 1 month) residence, placement in medical institutions, psychological help), while the work of the department (division) for planned assistance involves finding the accommodation and workplaces for IDPs, informing them about the activities of social infrastructure objects and non-government organizations. The National Database for Arrangement of Internally Displaced Persons, which contains information provided and updated by participants of all sectors of society, is the basis for the work of the department (division) for planned assistance. It consists of three sections: “Housing”, “Work”, “Infrastructure”. The National Database for Arrangement of Internally Displaced Persons contains information on the available housing for rent or purchase, vacancies, social infrastructure services.

Keywords: cross-sector partnership, internally displaced persons, social service, center (department) of the social services for IDPs, National Database for Arrangement of Internally Displaced Persons.

Постановка проблеми. Збройний конфлікт на території Донецької та Луганської областей України й анексія Криму призвели до появи серед громадян України внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які раптово втратили житло та робочі місця, доступ до послуг соціальної інфраструктури. Авторитетні джерела [1, с. 15] підкреслюють складність, комплексність і довготривалість проблем, викликаних безпрецедентним масштабом внутрішнього переміщення в Україні. Навіть за умов добровільності і підготовленості воно все одно загрожувало б істотними труднощами і на локальних ринках праці, і в контексті доступності освітніх послуг та якісної медичної допомоги. Вагоме значення має неготовність до такого переміщення у зв'язку з його вимушеністю як самих ВПО, так і мешканців і влади регіонів, куди вони прибули. Система надання соціальних послуг, так само, як і ринок праці, мережа освітніх та медичних закладів теж зазнала додаткового навантаження, оскільки очевидним стає той факт, що ВПО є новою категорією отримувачів соціальних послуг в Україні. Зрозуміло, що підготувати заклади соціального обслуговування до появи додаткового контингенту отримувачів за умов, які склалися у 2014 р., було не можливо. Однак саме у цей період активізувались організації «третього сектору» (громадські некомерційні організації) для надання ВПО необхідної оперативної допомоги (гуманітарної, психологічної, пошуку житла та роботи). Ці організації стають реальними партнерами держави у питаннях підтримки ВПО, забезпечуючи оперативною допомогою осіб, яких було б складно охопити державним закладам та установам. До підтримки ВПО та організацій, що їм допомагають, долучились і представники бізнес-сектору переважно як донори. Незважаючи на певну стихійність цих ініціатив, їх практична цінність досі залишається дуже високою.

Наприкінці 2014 р. в Україні з метою вирішення проблем ВПО було створено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб і єдиний реєстр ВПО, ухвалено Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який регламентує статус ВПО, низку нормативно-правових актів стосовно соціального захисту ВПО¹. Водночас питання соціального обслуговування ВПО не втрачають своєї актуальності, оскільки, по-перше, серед ВПО є особи, котрі були отримувачами соціальних послуг і до 2014 р. (одинокі особи похилого віку, особи з інвалідністю, діти-сироти та діти позбавлені батьківського піклування), по-друге, значна кількість ВПО не змогли влаштуватись на новому місці, що змушує їх або повертатись у непідконтрольні українській владі населені пункти або постійно шукати житло і роботу у різних регіонах України. Крім того, громадяни України у меншій порівняно з періодом 2014–2015 рр. кількості продовжують прибувати з непідконтрольних територій. Невизначеність майбутнього ВПО є викликом для держави, подолати який досить складно шляхом участі лише державних інституцій. Сприяти влаштуванню ВПО може партнерство держави та суспільства, що впроваджується у формі міжсекторного партнерства, учасниками якого є державний сектор, бізнес-сектор та організації «третього сектору». У межах такого партнерства розширюються можливості держави з надання необхідних послуг цій категорії осіб. Партнерство передбачає посилену взаємодію зазначених вище

¹ Зокрема, Постанови Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб», від 01.10.2014 № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг», від 02.07.2014 № 234 «Про затвердження Порядку виплати пенсії та надання соціальних послуг громадянам України, які проживають на території Автономної республіки Крим та м. Севастополя», від 16.12.2015 № 1094 «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року» (програма вже завершилась).

секторів і відповідне делегування деяких державних повноважень у сфері соціального обслуговування недержавному сектору, напрацювання спільних позицій щодо надання соціальних послуг з організаціями бізнес-сектору. Україна вже має успішний досвід такого партнерства, однак поки що залучення організацій «третього сектору» та приватного сектору до соціального обслуговування ВПО не набуло достатнього поширення для того, щоб бути дієвим механізмом вирішення проблем даної категорії громадян. Отже, **актуальність теми статті** зумовлена необхідністю подальшого розвитку міжсекторного партнерства у наданні соціальних послуг ВПО в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Питанням міжсекторного партнерства присвячені праці зарубіжних та українських вчених, серед яких Т. Біркланд, (Т. Birkland), П. Грінер (P. Griner), В. Звонар (V. Zvonar), І. Лебедєва (I. Lebedieva), А. Ловкова (A. Lovkova), В. Новіков (V. Novikov), Н. Піроженко (N. Pirozhenko), Н. Хананашвіллі (N. Khananashvilli), В. Якимець (V. Yakymtsets). Тему функціонування сфери соціального обслуговування населення досліджували Н. Булейн (N. Bullain), А. Гоней (A. Honay), О. Давидюк (O. Davudyuk), К. Дубич (K. Dubych), С. Крупа (S. Krupa), О. Макарова (O. Makarova), І. Мещан (I. Meshchan), О. Тищенко (O. Tyshchenko), О. Ярська-Смірнова (O. Yarska-Smirnova). Проблематику становища ВПО в Україні та формування державної політики щодо цих громадян, соціальної роботи з ними висвітлювали І. Араkelова (I. Arakelova), О. Балакірєва (O. Balakirjeva), О. Балуєва (O. Balujeva), О. Більовський (O. Bilovskiy), Н. Гусак (N. Husak), Т. Доронюк (T. Doroniuk), І. Євдокимова (I. Yevdokymova), І. Карпова (I. Karpova), О. Коломієць (O. Kolomiets), Е. Лібанова (E. Libanova), О. Малиновська (O. Malynovska), О. Овчар (O. Ovchar) О. Позняк (O. Pozniak), У. Садова (U. Sadova), Т. Семигіна (T. Semyhina), А. Солодько (A. Solodko), С. Трухан (S. Trukhan). Значний внесок у вивчення становища та потреб ВПО в Україні протягом 2014–2017 рр. зробили громадські та міжнародні організації, наукові інститути. Міжнародна організація з міграції (МОМ) проводить відповідні дослідження починаючи з березня 2016 р. Останній раунд відбувся у жовтні–листопаді 2017 р. У його ході опитано 1025 ВПО методом особистого інтерв'ю та 4014 телефоном по всій країні [2]. За результатами кожного раунду опубліковано звіт. Водночас інформацію про актуальну ситуацію, у якій перебувають ВПО, збирає та оприлюднює у спеціальних звітах Офіс ООН із координації гуманітарних ситуацій (UN OCHA). В Україні існує і велика кількість інших досліджень стосовно потреб ВПО, умов їх проживання, становища на ринку праці тощо, результати яких теж публікують в окремих звітах².

² Наприклад, звіт за результатами комплексного дослідження «Забезпечення потреб та дотримання прав внутрішньо переміщених осіб» (2016), укладений «Центром політичних студій та аналітики» за підтримки Посольства Королівства Нідерландів в Україні; звіт за результатами дослідження «Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них» (2015); «Звіт за результатами дослідження потенціалу провайдерів соціальних послуг для дітей з числа внутрішньо переміщених осіб для їх інтеграції та розвитку у громадах» (2016) МГО «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я»; тематичні звіти ОБСЄ «Внутренне перемещенные лица в Украине» (2014), «Внутреннее перемещение вследствие конфликта в Украине: повышенная незащищенность пострадавшего населения и факторы напряженности в общинах» (2016); «Тяжелое положение гражданского населения, пострадавшего от конфликта на востоке Украины» (2017); звіти Агенства ООН у справах біженців: «Попередній аналіз та оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб» (2014), «Звіт про проведення спільної оцінки потреб ВПО, м. Северодонецьк» (2015), «Звіт про проведення спільної оцінки потреб ВПО, м. Київ та Київська обл.» (2015), «Звіт про проведення спільної оцінки потреб ВПО, м. Маріуполь» (2015), «Звіт про проведення спільної оцінки потреб ВПО, м. Дніпропетровськ та Дніпропетровська область» (2015), «Звіт про проведення спільної оцінки потреб ВПО, м. Львів та Львівська область» (2015), «Звіт про проведення спільної оцінки потреб ВПО, м. Херсон» (2015), «Звіт про спільну оцінку потреб біженців, шукачів притулку та внутрішньо переміщених осіб – липень 2017» (2017), звіт «Анализ и рекомендации для ответственных лиц и организаций Донецкой области относительно ситуации доступа ВПЛ к информации о возможностях реализации их прав» (2016), підготовлений представництвом Данської Ради у справах біженців та Британським департаментом

В усіх наведених звітах відзначено високий рівень потреб ВПО у житлі, працевлаштуванні, послугах соціальної інфраструктури. Водночас, питання міжсекторного партнерства у контексті організації соціальних послуг для ВПО досліджені не достатньо. Соціальні послуги для цієї категорії громадян надаються на базі наявних державних і комунальних організацій та установ або ініціатив окремих недержавних організацій, які до 2014 р. також не мали досвіду роботи з ВПО. Проте потреби ВПО дещо відрізняються від потреб інших категорій отримувачів соціальних послуг і повністю задовольнити їх державний сектор не може, а об'єднання зусиль секторів на практиці відбувається не часто. Тому на часі пошук більш чутливих до потреб ВПО моделей надання соціальних послуг на засадах трипаризму.

Метою статті є обґрунтування необхідності співпраці держави, бізнесу та «третього сектору» у соціальному обслуговуванні ВПО шляхом налагодження роботи центрів соціального обслуговування ВПО. Своєрідність такої форми співпраці полягає у її інституціоналізованості та адресній спрямованості.

Наукова новизна статті полягає у розробці практичного підходу до організації роботи центрів соціального обслуговування ВПО.

Виклад основного матеріалу. У межах реалізації мети представленої статті партнерство держави та суспільства ми розглядаємо як міжсекторне партнерство. Так, низка вітчизняних і зарубіжних авторів³ визначають міжсекторне партнерство як конструктивну взаємовигідну взаємодію (союз, співпрацю, об'єднання зусиль) трьох секторів: державного сектору, бізнес-сектору (комерційного сектору), та «третього сектору» (інститутів громадянського суспільства) з метою вирішення актуальних

міжнародного розвитку (*DFID*); звіт фундації «Відкрий діалог» «Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб» (2016); аналітичні записки Національного інституту стратегічних досліджень «Забезпечення соціального захисту дітей внутрішньо переміщених осіб» (2015), «Шляхи вирішення проблеми внутрішніх переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду» (2015), публікації ДУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України»: наукова доповідь «Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції» (2016) та інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань на тему «Стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території України та на території, неконтрольованій українською владою в зоні проведення антитерористичної операції» (2016); звіт Міжнародного фонду «Відродження» за результатами дослідження «Проблеми адаптації та працевлаштування ВПО на Луганщині» (2015); публікація за результатами дослідження «Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах» (2016) підготовлений у рамках діяльності проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст за підтримки Міністерства міжнародних справ Канади; спільна доповідь зацікавлених сторін «Актуальний стан забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні» (2017). Крім того, Міністерство соціальної політики України щоквартально публікує звіти про стан виконання заходів, передбачених Комплексною державною програмою щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року. Інформацію про державну підтримку ВПО можна знайти і у «Соціальних звітах» Міністерства за 2014–2016 рр.

³ Зокрема М. Уорнер (M. Warner), П. Грінер (P. Griner), Т. Біркланд (T. Birkland), С. Вейр, (S. Weir), А. Лінхард (A. Linhard), С. Ваддок (S. Waddock), М. Джоргенсен (M. Jorgensen), Р. Мертон (R. Merton), В. Якимець (V. Yakymets), І. Лебедева (I. Lebedeva), Н. Хананашвілі (N. Khananashvili), М. Туленков (M. Tulenkov), В. Звонар (V. Zvonar), А. Ловкова (A. Lovkova), В. Міхеев (V. Mikhieiev), Н. Діденко (N. Didenko), Д. Неліпа (D. Nelipa), Н. Піроженко (N. Pirozhenko), Т. Семігіна (T. Semyhina), Л. Мельничук (L. Melnychuk), О. Берданова (O. Berdanova).

⁴ Поряд із поняттям «міжсекторне партнерство» у науковій літературі є і терміни «партнерство трьох секторів», «міжсекторальне партнерство», «багатосекторне партнерство», «публічно-приватне партнерство», «державно-приватно-громадське партнерство», які фактично є синонімічними стосовно міжсекторного партнерства, і такі терміни як «міжсекторна взаємодія» та «партнерство міжсекторної взаємодії», які відрізняються від поняття «міжсекторне партнерство» окремими нюансами і уточнюють його зміст.

соціальних проблем⁴. Державний сектор представляють органи державної влади та місцевого самоврядування, бюджетні установи і організації, бізнес-сектор – суб'єкти господарювання недержавної форми, які виробляють товари і послуги та створені з метою одержання і максимізації прибутку (підприємства, фізичні особи-підприємці, різноманітні організації, які проявляють ділову активність). Водночас дискусійними є питання віднесення низки організацій (зокрема, політичних партій, соціальних підприємств) до одного з секторів та визначення спільної назви⁵ і сутності організацій, що належать до «третього сектору». Найбільш загальними є назви інститутів⁵ громадянського суспільства та недержавні організації (НДО). Враховуючи усю різноманітність форм функціонування організацій «третього сектору» та контекст даного дослідження доцільним є використання назви НДО. У цьому випадку НДО та бізнес-сектор позиціонуються як окремі сектори, мета діяльності яких є різною: бізнес орієнтований на одержання прибутку, а НДО – на користь для суспільства. Слушною є думка В. Новікова, який серед НДО виділяє чотири групи: систему органів соціального партнерства, соціального страхування, кооперативи (в основному споживчі кооперації), благодійні та неурядові організації. До «третього сектору» також належать спеціальні та місцеві цільові і позабюджетні фонди, що мають соціальну спрямованість і не є юридичними особами [3, с. 6].

В. Звонар виокремлює дві сукупності економікоорганізаційних форм міжсекторного партнерства – бінарні (двокомпонентні комбінації учасників партнерства) та інтегральні (комбінації, що передбачають взаємодію: 1) громадських організацій (ГО) і держави; 2) держави та бізнесу; 3) бізнесу та ГО)⁶ [4, с. 57–59]. Важливими умовами реалізації міжсекторного партнерства є зацікавленість у партнерстві усіх сторін, прийнятний для усіх сторін рівень взаємоконтролю діяльності представників кожного сектору, налаштованість на реалістичні сценарії у пошуку рішень і конструктивне вирішення спірних питань. Очевидні переваги міжсекторного партнерства це ефективність і комплексність під час вирішення соціальних проблем на практиці, чутливість до потреб громади у вирішенні соціальних проблем на місцях, сприяння порозумінню у суспільстві, уникнення дублювання функцій організацій різних секторів, вивільнення матеріальних і кадрових ресурсів державних органів влади, установ та закладів. Т. Семигіна звертає увагу на ресурсоптимізаційну функцію міжсекторного соціального партнерства, яка представляє собою відносини щодо розподілу та використання ресурсів між зазначеними суспільними секторами у соціальній сфері [5, с. 183]. Підтримуючи дану тезу В. Звонар зауважує, що конкретні соціальні проблеми як предмет міжсекторного партнерства, породжують соціальні потреби, носіями яких є індивіди та соціальні групи. Для їх задоволення учасники міжсекторного партнерства створюють блага, що мають економічну природу, суспільний та індивідуальний характер [4, с. 25].

Соціальне обслуговування осіб у складних життєвих обставинах, у тому числі і ВПО – складна і важлива для України соціальна проблема, різні можливості впливу на яку мають усі три сектори, створюючи певні блага у вигляді конкретних соціальних послуг відповідно до потреб отримувачів. О. Макарова підкреслює необхідність залучення до процесів реінтеграції ВПО (особливо до програм з зайнятості ВПО) усіх зацікавлених сторін, включаючи недержавні організації, бізнес, органи державної

⁵ Так, для позначення організацій, які представляють «третій сектор», використовують назви: некомерційні організації, громадські організації, організації громадянського суспільства, інститути громадянського суспільства, недержавні організації.

⁶ Інтегральне партнерство, на відміну від бінарного, базується на пропорційній участі всіх соціальних партнерів у реалізації потенціалу партнерства щодо його об'єкту. Згадані форми мають здатність до взаємного перетворення без суттєвої втрати якісних параметрів партнерства.

влади та місцевого самоврядування і розвитку у цьому контексті публічно-приватного партнерства [6, с. 10].

Суттєву роль міжсекторного партнерства в управлінні системою соціального захисту й соціального обслуговування населення в умовах становлення й розвитку громадянського суспільства, формування нової стратегії соціальної політики (у бік її поступової лібералізації) і зменшення ролі держави в соціальному забезпеченні підкреслює І. Мещан. На його думку, змістовною основою соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування є соціальна взаємодія суб'єктів соціального партнерства, представлена на макрорівні як взаємодія різних секторів суспільства з метою оптимізації системи соціального обслуговування; на мезорівні – як взаємодія органів місцевого самоврядування, структур соціально відповідального бізнесу і громадських організацій з метою організаційного розвитку закладів соціального обслуговування; на мікрорівні – як взаємодія надавачів і отримувачів соціальних послуг з метою соціального захисту та соціальної інтеграції особистості [7, с. 175–176]. Загалом погоджуючись з висновком І. Мещана стосовно змісту соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування на макро- та мезорівні, зауважимо, що певною мірою дискусійним є зміст такого партнерства на мікрорівні. Виникає питання про можливість отримувачів соціальних послуг бути повноцінними учасниками партнерства, оскільки вони не виробляють благ у вигляді соціальних послуг і не володіють для цього відповідними ресурсами, вони є споживачами благ. Можливості отримувачів соціальних послуг у вирішенні соціальних проблем переважно зводяться до певної поведінки, що сприяє вирішенню їхніх власних проблем (зокрема, використання порад соціальних працівників, самостійні кроки щодо інтеграції у громаду, ведення побуту, пошуку роботи, тощо). Але якщо більшість отримувачів соціальних послуг займатимуть активну і конструктивну позицію у вирішенні власних життєвих проблем (тобто використовуватимуть усі наявні можливості для покращення ситуації та шукатимуть нові), то ефективність роботи системи надання соціальних послуг теоретично може підвищитись. Хоча складно встановити якою мірою така взаємодія є виявом соціального партнерства. І. Мещан, досліджуючи міжсекторне партнерство у сфері соціального обслуговування, зосереджується на управлінському та інституційному аспектах. Не менш важливим у даному разі є організаційний аспект, оскільки його вплив на задоволення потреб отримувачів є найчіткіше вираженим.

Соціальне обслуговування ВПО є специфічним, оскільки повинно не лише допомагати їм інтегруватись у нову громаду та вирішувати соціально-побутові проблеми, але й сприяти мінімізації особливих соціальних ризиків, наприклад, повернення ВПО на непідконтрольну уряду України територію, одночасна втрата робочого місця та житла. Для виконання цих завдань держава та інші сектори, які беруть участь у організації соціального обслуговування, мають усвідомити потреби ВПО, знати їх статево-віковий склад та соціальний статус. З цією метою, як зазначено вище, наукові інститути, громадські і міжнародні організації виконали багато досліджень. Більшість із них охоплювали лише окремі області і до 600 респондентів. Ці дослідження тривали переважно у 2014–2016 рр., а структура потреб ВПО має тенденцію до змін. Саме тому нині найбільш актуальною та повною є інформація, викладена у звітах [2, 8, 9]. Станом на 4 грудня 2017 р. за даними Міністерства соціальної політики України в державі нараховується 1488051 ВПО [8]⁷.

⁷ При цьому близько 3,4 млн осіб через конфлікт на сході України потребують гуманітарної допомоги та захисту, з них 15 % – діти, 28 % – особи похилого віку, 54 % – жінки [9]. Отже, кількість осіб, які потребують допомоги, є майже втричі вищою, ніж кількість осіб, які мають статус ВПО. Частина з цих осіб ймовірно отримає статус ВПО у майбутньому.

Опитування МОМ у жовтні—листопаді 2017 р. зафіксувало низку особливостей домогосподарств ВПО. Середній розмір такого домогосподарства — 2,44 особи, жінки становлять 58 % членів домогосподарств опитаних ВПО, 19 % членів домогосподарств ВПО старші за 60 років. Домогосподарства з дітьми складають 43 % усіх опитаних домогосподарств ВПО, а 8 % мають у своєму складі осіб з інвалідністю. Більшість ВПО (47 %) мешкають в орендованих квартирах, і лише 11 % мають власне житло⁸. Частка домогосподарств ВПО з коштами, котрих «вистачає лише на харчування», залишається високою — на рівні 33 %, а частка домогосподарств ВПО, що змушені заощаджувати навіть на харчуванні, становить 11 %. Середньомісячний дохід на одного члена домогосподарства ВПО — 2446 грн, що є суттєво нижчим від встановленого прожиткового мінімуму⁹ [2]. З огляду на значну частку осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, осіб, для яких різні види державної допомоги є основним джерелом доходів, у складі домогосподарств ВПО, та зважаючи на загалом низький рівень доходу на одного члена домогосподарства ВПО, значну частку домогосподарств, доходів яких вистачає лише на харчування або не вистачає навіть на нього, можна стверджувати, що найближчим часом такі найменування соціальних послуг як організація харчування, надання грошової або матеріальної допомоги, забезпечення ліками та засобами реабілітації зберігатимуть високу актуальність для ВПО. Не зникає також необхідність у допомозі у пошуку житла та покращенні житлових умов.

Гострим питанням, яке впливає на потреби ВПО у соціальних послугах, залишається зайнятість. Підсумки опитування [2] свідчать, що частка безробітних ВПО становила 20 %, тому потреба у соціальних послугах з працевлаштування продовжує бути однією з основних. Найбільш бажаними типами державної підтримки для ВПО, які шукають роботу, є безпосереднє працевлаштування (60 % опитаних), започаткування власного бізнесу (15 %), перепідготовка (7 %), консультації у центрі зайнятості (5 %), освіта (4 %).

Інтеграція у місцеві громади становить підґрунтя нормалізації життя ВПО¹⁰, а соціальне обслуговування є важливим фактором для забезпечення цього підґрунтя. Головними умовами своєї інтеграції у місцеві громади ВПО вважають наявність житла (84 %), постійний дохід (66 %), зайнятість (52 %), доступ до соціальних послуг (35 %), перебування друзів та родичів у тому ж місці (35 %), підтримку з боку місцевої громади (31 %), легкий доступ до документів (14 %), можливість голосувати на місцевих виборах (7 %). Зауважимо, що значна частина ВПО вдається до повторних переміщень у інші громади¹¹. Відсутність прийнятної житла та робочого місця при-

⁸ 8 % ВПО мешкають в орендованих будинках і 3 % — в орендованих кімнатах, 24 % — з родичами або родинами, які їх прийняли, 3 % — продовжують проживати у гуртожитках і 1 % — у центрах колективного проживання.

⁹ На листопад 2017 р. він складав 3056 грн. Джерела доходів ВПО розподіляються таким чином: 59 % респондентів назвали заробітну плату основним джерелом своїх доходів, пенсію за віком або за вислугою років — 37 %, державну допомогу ВПО — 41 %, соціальну допомогу — 27 %, фінансову підтримку з боку родичів, які проживають в Україні — 10 %, випадкові заробітки — 10 %, гуманітарну допомогу — 5 %, пенсію по інвалідності — 4 %, іншу пенсію — 2 %, інші джерела — 4 % [2].

¹⁰ Загалом опитування [2] продемонструвало високу самооцінку рівня інтегрованості у громаду — 67 %, водночас 27 % опитаних ВПО повідомили про часткову інтегрованість і 7 % — не інтегрувалися.

¹¹ У ході опитування [2] 14 % респондентів заявили, що вони повернулися до своїх попередніх місць проживання. Основними причинами повернення є: наявність власного майна на непідконтрольній території та відсутність у зв'язку з цим потреби сплачувати за оренду житла (60 %), сімейні причини (44 %), недостатні можливості для працевлаштування (18 %), обмежений доступ до соціальних послуг — охорони здоров'я, освіти тощо (5 %), неможливість інтегруватися у місцеву громаду у попередньому місці проживання (6 %). Що ж стосується решти опитаних ВПО, які переїхали в інші області України, то з них 21 % залишаються у нинішньому місці менше 24 місяців. При цьому респонденти, які змінювали місце свого проживання більше ніж один раз, головними причинами переїзду вважають відсутність можливостей працевлаштування (34 %), проблеми з житлом (39 %), високу орендну плату (27 %).

зводить до відсутності бачення перспектив у багатьох ВПО, підштовхує їх до частих переїздів, у тому числі і до повернення на тимчасово невідконтрольні території. Саме тому у системі надання соціальних послуг повинна сформуватись схема, що уможливить комплексне сприяння у вирішенні головних проблем ВПО, тобто забезпечення житлом, працевлаштування, доступ до послуг соціальної інфраструктури та гуманітарної допомоги.

Такою схемою може стати налагодження роботи мережі спеціалізованих центрів (або відділень) соціального обслуговування ВПО за участі усіх трьох суспільних секторів. Враховуючи наведені потреби ВПО у кожній області¹² країни повинен функціонувати обласний центр (відділення) соціального обслуговування ВПО, тобто заклад, де ВПО отримуватимуть комплекс соціальних, послуг пов'язаних із влаштуванням¹³ на новому місці та пошуком прийнятних варіантів для влаштування. Обов'язковою для обласного центру (відділення) соціального обслуговування ВПО є наявність двох структурних підрозділів (відділів) – відділення (відділу) оперативної допомоги та відділення (відділу) планової допомоги. Робота відділення оперативної допомоги розрахована на задоволення невідкладних потреб ВПО: харчування, забезпечення одягом, ліками, засобами реабілітації, організація тимчасового (до 1 місяця) проживання, влаштування до медичних закладів, надання психологічної допомоги. Робота відділення планової допомоги передбачає пошук житла та робочих місць для ВПО, інформування про послуги соціальної інфраструктури у населених пунктах області та про можливості одержання допомоги з боку НДО.

Незамінним елементом функціонування відділення планової допомоги є національна база даних з питань влаштування ВПО, яка містить інформацію про доступне для оренди та придбання житло, робочі місця, об'єкти соціальної інфраструктури у населених пунктах. Доступ до бази повинні мати працівники усіх центрів. Інформація у цій базі даних має бути систематизована за трьома тематичними розділами: «Житло» – інформація про квартири, будинки, кімнати, кімнати та ліжко-місця у гуртожитках та хостелах, які можна орендувати, можливість пільгового придбання житла (наприклад, відповідні регіональні програми); «Робота» – інформація про наявні вакансії; «Інфраструктура» – інформація про лікарні, школи, дитячі садки, заклади соціального обслуговування та НДО, що надають ВПО допомогу. Базу даних треба постійно оновлювати і поповнювати за рахунок інформації, наданої органами влади (центральними і місцевими), Державною службою зайнятості України, державними підприємствами, приватними підприємствами і підприємцями та іншими представниками бізнес-сектору, НДО, фізичними особами. Тобто усі суспільні сектори спільними зусиллями мають формувати інформаційне підґрунтя. Інформація, розміщена у базі, повинна якісно відрізнятись від інформації, яку ВПО можуть знайти в інших джерелах, наприклад у мережі Інтернет. По-перше, працівники центрів перевірятимуть її двічі: коли вона надійде у базу та перед наданням конкретній особі. По-друге, за допомогою бази відбуватиметься комплексний підбір житла і роботи, закладів соціальної інфраструктури у бажаному для ВПО населеному пункті. По-третє, база повинна бути орієнтованою на охоплення максимальної кількості населених

¹² Можливе функціонування центрів соціального обслуговування ВПО і на локальному рівні, однак вибір саме обласного рівня пояснюється кращими можливостями фінансування центрів та ширшими повноваженнями обласних органів влади у їх створенні.

¹³ Під «влаштуванням ВПО» розуміємо наявність у них власного чи орендованого житла, оснащеного необхідними меблями та технікою для життя, робочого місця з заробітною платою не меншою за мінімальну, доступу до послуг освіти і медицини.

пунктів області, у тому числі і малих міст. Розробником програмного забезпечення для національної бази з проблем влаштування ВПО відповідно до засад міжсекторного партнерства можуть бути представники бізнес-сектору, наприклад компанії, які надають послуги у сфері ІТ, після проведення Міністерством соціальної політики України конкурсу на розробку і встановлення програмного забезпечення.

Алгоритм роботи відділень планової допомоги досить простий. До них звертаються установи і організації, які мають намір розмістити інформацію у базі і запропонувати ВПО роботу або здати їм в оренду житло. Потім працівники центрів здійснюють перевірку інформації, після чого вона потрапляє у базу. Методи перевірки (особисте відвідування, перевірка документів і т. д.) обиратимуться залежно від ситуації. Після звернення ВПО працівники центрів здійснюють підбір відповідної інформації, уточнюють її актуальність (переважно телефоном) та домовляються про зустріч для свого клієнта з організацією або особою, яка надала інформацію. До роботи відділення планової допомоги у питаннях пошуку для ВПО належної роботи можуть бути залучені і фахівці Державної служби зайнятості. Отже, після звернення ВПО отримують інформацію про можливі комбінації житла, робочого місця, закладів соціальної інфраструктури у бажаному населеному пункті, при чому не обов'язково тієї самої області, де знаходиться центр. ВПО самостійно вирішують, як розпорядитись цією інформацією, але повідомляють про своє влаштування.

Особливої уваги заслуговує проблема залучення до участі у організації роботи центрів соціального обслуговування ВПО бізнес-сектору, оскільки його представники діятимуть у системі міжсекторного партнерства за умови отримання вигод. Такими вигодами можуть стати часткова оплата державою протягом певного періоду праці ВПО за умови прийняття на роботу приватним підприємством, або надання додаткових державних гарантій щодо оплати оренди житла для ВПО (якщо орендодавцем виступатиме комерційна структура), забезпечення безкоштовної або пільгової реклами у ЗМІ чи надання безкоштовного або пільгового рекламного простору на території населених пунктів. Вигоду у вигляді формування позитивного іміджу комерційним структурам можуть принести і програми корпоративного волонтерства, зокрема програми збору гуманітарної допомоги для відділень оперативної допомоги.

Окремі положення, які забезпечують розвиток міжсекторного партнерства у соціальному обслуговуванні, містять статті 12 та 13 Закону України «Про соціальні послуги», відповідно до яких сфера надання соціальних послуг заснована на використанні та розвитку всіх форм власності і складається з державного та недержавного секторів, а органи влади під час організації надання соціальних послуг співробітничать між собою, а також із суб'єктами, які надають соціальні послуги, іншими юридичними та фізичними особами [10]. Отже, Центром (відділенням) соціального обслуговування ВПО може бути державна організація чи її структурний підрозділ або недержавна організація, робота яких відповідає вимогам, установленим Міністерством соціальної політики України. В першу чергу вимоги Міністерства до організації, що має намір стати центром або відділенням соціального обслуговування ВПО, повинні стосуватись кількості персоналу, його вмінь і навичок, приміщення та технічного оснащення організації. Ключовими вміннями та навичками для персоналу центру обслуговування ВПО є: комунікативні навички, володіння ПК, вміння

¹⁴ Включаючи директора, системного адміністратора, бухгалтера. У регіонах України з найбільшою кількістю ВПО (Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Запорізька, Харківська області) кількість працівників обласних центрів соціального обслуговування ВПО може бути збільшена до 35 осіб.

швидко аналізувати ситуацію, знання основ соціальної роботи. Оптимальна кількість персоналу центру – 15–20 працівників¹⁴.

Вимоги до роботи центру соціального обслуговування ВПО доцільно відобразити, зокрема, у «Типовому положенні про центр (відділення) соціального обслуговування внутрішньо переміщених осіб». Даний нормативно-правовий акт повинен бути розроблений за участі широкого кола експертів – представників органів центральної та місцевої влади, недержавних організацій, у тому числі і міжнародних, що потенційно можуть стати донорами для проектів із налагодження роботи центрів, науковців, працівників сфери соціального обслуговування, волонтерів. Також державні вимоги до змісту і якості багатьох соціальних послуг вже частково відображені у затверджених державних стандартах соціальних послуг¹⁵. Серед державних організацій значний потенціал для відкриття відділень соціального обслуговування ВПО як структурних підрозділів мають територіальні центри соціального обслуговування та центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Серед НДО потенціал стати центрами соціального обслуговування ВПО мають ті організації, які здобули досвід роботи з ВПО у 2014–2017 рр. У разі значного скорочення потреб у соціальному обслуговуванні ВПО діяльність даних центрів (відділень) може бути переорієнтована на надання соціальних послуг іншим категоріям населення.

Суттєвим питанням є фінансування діяльності центрів соціального обслуговування ВПО. Закон України «Про соціальні послуги» визначає низку джерел для фінансування соціального обслуговування: кошти державного та місцевих бюджетів, спеціальних фондів, кошти підприємств, установ та організацій, плата за соціальні послуги, кошти благодійної допомоги (пожертвування), кошти одержувачів соціальних послуг та інші джерела, передбачені законодавством [10]. Найбільш прийнятним для фінансування центрів соціального обслуговування ВПО є механізм соціального замовлення¹⁶. Його предметом, як зауважує К. Дубич, є соціальні послуги, сформовані замовником соціальних послуг у вигляді певного технічного завдання, яке включає конкретні параметри, очікувані результати (позитивні зміни в цільовій групі одержувачів послуг) та максимальну вартість соціальних послуг, розраховану відповідно до законодавства [11]. Донорські та спонсорські кошти для організації діяльності центрів соціального обслуговування ВПО можуть надходити від недержавних та бізнес-організацій у вигляді грантів або благодійних пожертвувань.

Таким чином, створення центрів соціального обслуговування ВПО передбачає п'ять основних аспектів міжсекторного партнерства: 1) участь НДО у створенні центрів соціального обслуговування ВПО та їх фінансуванні; 2) участь бізнес-сектору у фінансуванні діяльності даних центрів; 3) участь усіх суспільних секторів у формуванні бази даних з питань влаштування ВПО; 4) участь бізнес-сектору у розробці відповідного програмного забезпечення; 5) участь бізнес-сектору у підтримці роботи центрів соціального обслуговування ВПО через програми корпоративного волонтерства.

¹⁵ Наприклад, у Державному стандарті соціальної послуги представництва інтересів, Державному стандарті соціальної адаптації, Державному стандарті соціальної послуги консультування. Протягом 2014–2017 рр. ВПО отримували ці послуги у різних державних закладах, однак зручніше для ВПО та органів місцевої влади, щоб соціальні послуги надавалися у спеціалізованих обласних центрах.

¹⁶ Згідно з Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку здійснення соціального замовлення за рахунок бюджетних коштів» органи виконавчої влади – розпорядники бюджетних коштів, на них покладено обов'язок з організації надання соціальних послуг, конкурсів із залучення бюджетних коштів для надання соціальних послуг серед потенційних організацій-надавачів послуг для ВПО [12].

Висновок. На сьогодні сформувалась низка взаємопов'язаних і проблемних для ВПО питань, вирішення яких потребує комплексного підходу. Не викликає сумнівів доцільність використання переваг міжсекторного партнерства у наданні ВПО соціальних послуг, інструментом якого можуть бути центри (відділення) соціального обслуговування ВПО. При цьому кожен із секторів використовує увесь спектр своїх можливостей: державний сектор забезпечує створення центрів (відділень) соціального обслуговування ВПО, законодавчої бази з даного питання, організацію конкурсів у межах соціального замовлення на надання ВПО соціальних послуг, ведення і наповнення інформацією національної бази даних з питань влаштування ВПО та організацію конкурсів щодо розробки відповідного програмного забезпечення; бізнес-сектор розробляє програмне забезпечення для національної бази даних з питань влаштування ВПО, бере участь у наповненні її інформацією, надає спонсорські кошти для центрів соціального обслуговування ВПО або закупає для них обладнання; недержавні організації створюють центри (відділення) соціального обслуговування ВПО або є ними, беруть участь у наповненні національної бази даних з питань влаштування ВПО інформацією, надають донорські кошти.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лібанова Е.М.* Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України: (за матеріалами наук. доп. на засіданні Президії НАН України 8 жовт. 2014 р.) // Вісн. Нац. акад. наук України. – 2014. – № 12. – С. 15–24.
2. Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами за грудень 2017 р. [Електронний ресурс] / Міністерство соціальної політики України, Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, Міжнародна організація з міграції). – Режим доступу : http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_8_december_2017_ukr_press.pdf (дата звернення: 10.01.2018).
3. *Новіков В.Н.* Недержавні організації і соціальний розвиток // Праця і зарплата. – 1995. – № 22 (86). – С. 6–7.
4. *Звонар В.П.* Міжсекторне партнерство як механізм реалізації регіональної соціальної політики: концепція для України / Віктор Павлович Звонар. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 300 с.
5. *Семигіна Т.В.* Словник із соціальної політики / Т.В. Семигіна. – К. : Академія, 2005. – 256 с.
6. *Макарова О.В.* Реінтеграція внутрішньо переміщених осіб до місцевих ринків праці та запровадження активних програм зайнятості // Ринок праці та зайнятість населення. – 2015. – № 1. – С. 7–10.
7. *Мещан І.В.* Соціальне партнерство в управлінні соціальним обслуговуванням населення в Україні: регіональний контекст : дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук: 22.00.04 / Мещан Ігор Вікторович. – Запоріжжя, 2016. – 231 с.
8. Допомога МОМ населенню, що постраждало від конфлікту в Україні: щомісячний звіт (листопад–грудень 2017) [Електронний ресурс] / Міжнародна організація з міграції (МОМ). – Режим доступу : http://www.iom.org.ua/sites/default/files/report_november-december_2017_ukr.pdf (дата звернення: 10.01.2018).
9. Огляд гуманітарних потреб 2018. Україна [Електронний ресурс] / UN OCHA. – Режим доступу: https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/humanitarian_needs_overview_2018_ua_20171130.pdf (дата звернення: 10.01.2018).
10. Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.2003 № 966-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
11. *Дубич К.В.* Соціальне замовлення – ефективний механізм надання соціальних послуг в Україні [Електронний ресурс] // Державне управління: теорія та практика. – 2013. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_1_14 (дата звернення: 10.01.2018).

12. Про затвердження Порядку здійснення соціального замовлення за рахунок бюджетних коштів : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2013 № 324 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324-2013-%D0%BF> (дата звернення: 10.01.2018).

REFERENCES

1. Libanova, E.M. (2014). Vymushene pereselennia z Donbasu: mashtaby ta vyklyky dlia Ukrainy [Forced resettlement of Donbass: the scale and challenges for Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy - Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 12, 15-24 [in Ukrainian].
2. Zvit natsionalnoi systemy monitorynhu sytuatsii z vnutrishno peremishchenymu osobamy. Hruden 2017 r. [Report of National Monitoring System on the Situation with Internally Displaced Persons]. (2017). *iom.org.ua*. Retrieved from: http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_8_december_2017_ukr_press.pdf [in Ukrainian]
3. Novikov, V.M. (1995). Nederzhavni orhanizatsii i sotsialnyi rozvytok [Non-governmental organizations and social development]. *Pratsia i zarplata - Work and salary*, 22 (86), 6-7 [in Ukrainian].
4. Zvonar, V.P. (2009). *Mizhsektorne partnerstvo iak mekhanizm realizatsii rehionalnoi sotsialnoi polityky: kontseptsiiia dlia Ukrainy [Cross-sector partnership as a local social policy implementation mechanism: a concept for Ukraine]*. Lutsk : Vezha [in Ukrainian].
5. Semyhina, T.V. (2005). *Slovyk iz sotsialnoi polityky [Dictionary on social politics]*. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].
6. Makarova, O.V. (2015). Reintegratsii vnutrishno peremishchenykh osib do mistsevnykh rynkiv pratsi ta zaprovadzhennia aktyvnykh prohram zainiatosti [Reintegration of Internally Displaced Persons to Local Labour Markets and the Introduction of Active Employment Programs]. *Rynok pratsi ta zainiatist naseleння - Labor market and the employment of population*, 1, 7-10 [in Ukrainian].
7. Meshhan, I.V. (2016). Sotsialne partnerstvo v upravlinni sotsialnym obsluhovuvanniam naseleння v Ukraini : rehionalnyi kontekst [Social partnership in the management of public social services in Ukraine: regional context]. *Candidate's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
8. Dopomoha MOM naseleńniu, shcho postrazhdalo vid konfliktu v Ukraini. - Shchomisiachnyi zvit (Lystopad-Hruden 2017). [IOM's assistance to Conflict-Affected People in Ukraine - Monthly Report (November-December 2017)]. (2017). *iom.org.ua*. Retrieved from: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/report_november-december_2017_ukr.pdf [in Ukrainian].
9. Ohliad humanitarnykh potreb 2018 [Ukraine 2018 Humanitarian Needs Overview (HNO)] (2017). *humanitarianresponse.info*. Retrieved from: https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/humanitarian_needs_overview_2018_ua_20171130.pdf [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 r. № 966-IV «Pro sotsialni posluhy» [The Law of Ukraine «On Social Services from 19.06.2003 № 966-IV] (2003, 06 June). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-15> [in Ukrainian].
11. Dubych, K.V. (2013). Sotsialne zamovlennia - efektyvnyi mekhanizm nadannia sotsialnykh posluh v Ukraini [Social contracting as an effective mechanism for social services delivery in Ukraine]. Derzhavne upravlinnia: teoriya ta praktyka - State Administration: Theory and Practice, 1 *nbuv.gov.ua*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_1_14 [in Ukrainian].
12. Postanova Postavy Kabinetu ministriv Ukrainy vid 29.04.2013 «Pro zatverdzhennia Poriadku zdiisnennia sotsialnoho zamovlennia za rakhunok biudzhetykh koshtiv» [The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the Procedure for the Implementation of a Social Order at the Expense of Budget Funds»]. (2013, April 29). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324-2013-%D0%BF> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 24.01.2018.